

УДК: 544.6.018.47-03: 622.245.422.4; <https://doi.org/10.37878/2708-0080/2023-1.02>
<https://orcid.org/0000-0003-1962-0966>

АМАНГЕЛДІ КЕНОРНЫ ТОБЫНЫҢ ТАРИХЫ (АМАНГЕЛДІ КЕН ОРНЫНЫҢ АШЫЛУЫНЫҢ 20-ЖЫЛДЫҒЫНА АРНАЛАДЫ)

Ю.А. ДӘРІБАЕВ,
«Мұнай, газ және тау-кен
ісі» кафедрасының доценті,
Мұнай-газ саласының еңбек
сіңірген қызметкері,
nur920318@mail.ru

М.Х. ДУЛАТИ АТЫНДАҒЫ ТАРАЗ Өңірлік университеті,
Қазақстан Республикасы, 080012, Тараз қ., Төле би көшесі 60

Мақалада Жамбыл облысының Шу-Сарысу бассейні аумағында орналасқан Амангелді, Айрақты, Анабай, Жарқұм, Құмырлы, Үшарал, Солтүстік Үшарал, Үшарал Кемпіртөбе газ кен орындарының қалыптасу тарихы келтірілген. Жамбыл облысындағы Амангелді газ және конденсатты кен орнын іске қосу, оны пайдалану кезіндегі болған оқиғалар және оның болашақта дамуы туралы ақпарат берілген. Амангелді газ кен орындары тобының ашылуы мен қалыптасуына ат салысқан Қазақстан геологтары мен әр түрлі саладағы мамандардың еңбектері жарияланған. Кен орнының қалыптасуының тарихы үш кезеңге бөлініп, жүйелі түрде баяндалған. «Амангелді Газ» ЖШС қазіргі «Qazaq Gaz барлау және өндіру» ЖШС сан-қилы күрделі сәттердегі қабылданған шешімдер, жауапкершілік мәселелері сипатталған. Мақалада келтірілген ақпарат 2021 жылы Амангелді кен орнын-да жүргізілген мониторинг нәтижесі негізге алынып, сонымен бірге мақала Qazaq Gaz барлау және өндіру компаниясының әрі қарай дамуы туралы жоспарымен аяқталған.

ТҮЙІН СӨЗДЕР: газ ұңғымасы, Амангелді, тарих, Шу-Сарысу бассейні кен орындарының тобы, Айрақты, Амангелді Газ, Qazaq Gaz

ИСТОРИЯ ГРУППЫ МЕСТОРОЖДЕНИЙ АМАНГЕЛЬДЫ

Ю.А. ДАРИБАЕВ, доцент кафедры «Нефтегазовое и горное дело», заслуженный работник нефтегазовой отрасли, nur920318@mail.ru

ТАРАЗСКИЙ РЕГИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМ М.Х. ДУЛАТИ,
Республика Казахстан, 080014, г. Тараз, ул. Төле би, 60

В статье представлена история образования газовых месторождений Амангельды, Айрақты, Анабай, Жарқұм, Құзлы, Ушарал, Северный Ушарал, Ушарал Кемпіртөбе, расположенных на территории Шу-Сарысуского бассейна Жамбылской области. Представлена информация о ходе пуска, эксплуатации Амангельдинского газового и конденсатного месторождения в Жамбылской области и его перспективном развитии. Представлены работы казахстанских геологов и специалистов различных сфер, участвовавших в открытии и формировании группы месторождений Амангельдинского газа. История образования месторождения разделена на три этапа и изложена систематически. Описаны решения, вопросы ответственности в те сложные моменты, принятые в ТОО «Амангельды Газ» нынешнее ТОО «Qazaq Gaz разведка и добыча». Информация, представленная в статье, основана на результатах мониторинга, проведенного на месторождении Амангельды в 2021 году, в то же время статья завершена планом дальнейшего развития разведочно-добывающей компании Qazaq Gaz.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: газовая скважина, Амангельды, история, Шу-Сарысуский бассейн группа месторождений, Айрақты, Амангельды Газ, Qazaq Gaz.

HISTORY OF THE AMANGELDY GROUP OF DEPOSITS

Y.A. DARIBAYEV, Associate Professor of the Department of Oil, Gas and Mining, Honored Worker of the Oil and Gas Industry, nur920318@mail.ru

TARAZ REGIONAL UNIVERSITY NAMED AFTER M.H. DULATY,
60 Tole bi Street, Taraz, 080014, Republic of Kazakhstan

The article presents the history of the formation of the Amangeldy, Airakty, Anabai, Zharkum, Kumyrlı, Usharal, North Usharal, UsharalCamphirtobe gas fields located in the Shu-Sarysu Basin of Zhambyl region. Information about the commissioning of the Amangeldy gas and condensate field in Zhambyl region, events during its operation and its future development is provided. The works of Kazakhstan geologists and specialists in various fields who participated in the discovery and formation of the group of Amangeldy gas fields are presented. The history of the formation of the deposit is systematically told, divided into three stages. "Amangeldy gas" LLP describes the issues of responsibility, decisions in difficult moments in the work the current "Qazaq Gaz exploration and production" LLP. The information presented in the article is based on the results of monitoring at the Amangeldy field in 2021, and the article is also closed with a plan for the further development of the exploration and production company Qazaq Gaz.

KEY WORDS: gas well, Amangeldy, history, Shu-Sarysu basin group of deposits, Airakty, Amangeldy gas, Qazaq Gaz.

1960-1980 жылдары Қазақстан Геология Министрлігі мамандары Жамбыл облысының Шу-Сарысу бассейні аумағында геологиялық барлау жұмыстарын жүргізу кезінде, азот-гелий-көмірсутекті газдары бар Амангелді, Айрақты, Анабай, Жарқұм, Құмырлы және таза азот-гелий газы бар Үшарал, Солтүстік Үшарал, Үшарал Кемпіртөбе газ кен орындары тобы табылды болып табылады. Гелий газының жоғары мөлшері көлемнің 0,69 % дейін [1-5].

Шу ойпатында мұнай мен газды іздеу жұмыстары 1947 жылдан басталып, 1956 жылға дейін эпизодтық сипатта болды. 1959 жылдан бастап Қазгеофизика тресті мен Оңтүстік Қазақстан мұнай барлау экспедициясы Шу-Сарысу депрессиясының мұнай-газдылығын зерттеу бойынша мақсатты жұмыстарды жүргізе бастады [2].

1964-1972 жылдары жүргізілген гравиметриялық түсірілім нәтижесінде алғаш рет гравитациялық өрісте ауырлық күшінің оң ауытқуы сәйкес келетін Малдыбай (Анабай-Малдыбай учаскесі) құрылымы анықталды [3].

1961 жылдан 1979 жылға дейін Оңтүстік Қазақстан мұнай барлау экспедициясы Шу-Сарысу депрессиясында 50-ден астам терең мұнай-газ іздеу ұңғымаларын және 50-ден астам құрылымдық ұңғымаларды бұрғылап, бірқатар газ кен орындарын, соның ішінде Құмырлы, Амангелді, Анабай және Жарқұмды ашты [1-8].

1972 жылы Қазақ геофизикалық трестінің партияларымен орындалған егжей-тегжейлі сейсмикалық барлау жұмыстарымен орта-жоғарғы виза карбонаттарының шыңдарымен стратификацияланған III-к тірек қабаттары бойынша салынған 1:50000 масштабтағы құрылымдық карталар негізінде, III – карбонаттардың табаны және жоғарғы девонның IV-жоғарғы-терригендік қалыңдығы негізінде Малдыбай құрылымы анықталып, тереңгебұрғылап іздестіруге дайындалды [6].

1980 жылдың басында Шу-Сарысу ойпаты аумағында геологиялық барлау жұмыстарын жүргізу кезінде Оңтүстік Торғай ойпатында, оның ішінде Құмкөлде мұнайдың алғашқы белгілері табылды. Геологиялық барлау жұмыстары тоқтатылып, Оңтүстік Қазақстан мұнай барлау экспедициясының (ЮКНРЭ) барлық күштері және осы жұмыстарды жүргізген Қазақстан Геология министрлігінің бөлімшелері Оңтүстік Торғай ойпаты мен кен орындарына ауыстырылды, Жамбыл облысының аумағында табылған құрылымдар барланбаған күйінде қалды, бұл кен орындарының ұзақ жылдар бойы жабылуына әкелді. Нәтижесінде кен орындары барланбаған күйінде қалды. ЮКНРЭ бас геологы жүргізілген барлау жұмыстарының нәтижелерін қандай да бір түрде бекіту ниетімен шикі геологиялық материалды алып кетті. Оңтүстік Қазақстан мұнай барлау экспедициясының (ЮКНРЭ) геологиялық қызметінің, Шу-Сарысу бассейні бойынша геологиялық барлау жұмыстарын орындаушы ұйымның материалдары КСРО Пайдалы қазбалар қорлары жөніндегі мемлекеттік комиссиясына (ҚМК) бекіту үшін ұсынылды. Көрсетілгендей, ұсынылған материалдардың сапасының төмендігі, сондай-ақ кейбір басқа, соның ішінде экономикалық себептер кен орындары бойынша газ қорларының айтарлықтай төмендеуіне әкелді [6].

Мәскеудің ұстанымы да түсінікті болды. Осы уақытта Қазақстанның оңтүстігі Түркіменстан мен Өзбекстан кен орнынан табиғи газбен үздіксіз қамтамасыз етілді. Қазақстанда жаңа газ кен орындарын іздеуге қаражат бөрудің қажеті жоқ еді.

Кейін білгеніміздей, Қазақстандағы жаңа газ кен орындарын игеруге ақша бөлмеу үшін одақтық мұнай және газ өнеркәсібі министрлігінің шенеуніктері тіпті Қазақстан басшылығын жаңылыстырды. Өткен ғасырдың 90-жылдарының басында КСРО Мұнай және газ өнеркәсібі министрлігі комиссиясының жұмысына қатысқан "Югтрансгаз" мемлекеттік кәсіпорны (МК) Бас директорының пайымдауы бойынша Қазақстан Компартиясының бірінші хатшысы Д.А. Қонаев кеңестер одағы коммунистік партиясы Орталық комитеті (КОКП ОК) Саяси Бюросының мүшесі кезінде, республиканың оңтүстігіндегі газ кен орындарын одан әрі игере отырып, геологиялық барлау жұмыстарын жалғастыру туралы мәселені көтерді. Бұл мәселені біраз уақытқа артқа шегеру үшін "Югтрансгаз" МК Жамбыл станциясы аумағындағы теміржол бойында газ құбырларының көп мөлшерін жинау тапсырмасын алды. Дінмұхамед Ахметұлының Жамбыл облысына жасаған сапарларының бірінде бұл құбырлар оған Амангелді газ кен орындары тобына арналған құбырлар ретінде ұсынылды. Кейіннен бұл құбырлар республиканың басқа аудандарында қолданылды.

Амангелді кен орнының төменгі визей құбатының Мемлекеттік қорлар комитетіне (МҚК) ұсынылған 8 млрд м³ -ның 1,9 млрд м³ бекітілді. Дәл осындай көрініс барлық басқа кен орындарында байқалады. 1981 жылы КСРО пайдалы қазбалар қоры жөніндегі мемлекеттік комиссия бекіткен "Амангелді" кен орнының 1,9 млрд м³ көлеміндегі көмірсутекті газдың геологиялық қоры жобаға қатысушы шетелдіктер үшін рентабельділігі төмен және табиғи түрде тартымсыз болады. Геология және жер қойнауын қорғау министрі, сондай-ақ геологтар КСРО МҚК бекітуге ұсынылған газ қорларын негізсіз қысқартты деп мәлімдеді. Сонымен қатар, "Амангелді" кен орнындағы №18 соңғы ұңғыма 1982 жылы бұрғылаумен аяқталды, яғни МҚК қорлары бекітілгеннен кейін [6-9].

Газ құрамында стратегиялық гелий шикізатының болуы, сондай-ақ республиканың оңтүстік облыстарын Өзбекстан мен Түрікменстан газ кен орындарының табиғи газға деген қажеттілігін толық қанағаттандыру қаралып отырған газ кен орындарының алдағы жылдарға консервациялануына алып келді.

Кеңес Одағы ыдырағаннан кейін Қазақстанның оңтүстігін газбен қамтамасыз ету жағдайы түбегейлі өзгерді. Көршілес республикалардағы табиғи газ экономикалық және саяси қысымның құралына айналды. Республиканың оңтүстік облыстарына табиғи газды тасымалдау көлемі күрт қысқарды және оларды тұтынушылармен қамтамасыз ету маңызды әлеуметтік мәселеге айналды.

Өзбекстаннан жеткізілетін газдың көлемі мен бағасы және Түрікменстанның көгілдір газын республиканың оңтүстік облыстарына тасымалдау Қазақстан мен көрші республикалардың үкіметтері арасындағы келіссөздер үдерістеріндегі негізгі мәселелердің біріне айналды.

1991 жылы "Жамбылблгас" өндірістік бірлестігінің бас директоры Қ.Қ. Шотбақов Жамбыл облысы әкімі Ө. Б. Байгелдіге облыс аумағында барланған кен орындарын игеру туралы бастамасымен шықты. Өмірбек Байгелдиевич бастаманы мақұлдап, оған аталған кен орындарын игеру мүмкіндігі мен жолдарын зерделеуді тапсырды. Қ. Шотбақов облыс әкіміне Жамбыл облысының аумағындағы газ кен орындарын бірлесіп игеру үшін "Газпром" Ресей акционерлік қоғамын (РАК) тартуды ұсынды. Бұл маңызды шешім болды, енді осы кен орындары бойынша бірлесіп жұмыс істеуге "Газпромның" келісімін алу қажет болды. Негізгі қиындық "Газпром" сияқты алпауыт үшін аталған кен орындары экономикалық қызығушылық тудырмады. Осының бәріне қарамастан, Қ.Шотбақов "Газпром" РАК басшылығымен келіссөздер жүргізіп, "Газпром" РАК өкілдерінің Жамбыл облысына келуін ұйымдастырды [6].

1992 жылы ақпанда Жамбыл қаласына «Газпром» РАК Қоғамының Басқарма бастығы бастаған делегациясы мүшелерімен келді. Сондай-ақ, делегация құрамына басқарма бастығы, бірнеше бөлім бастықтары және Саратовтағы аталған қоғамның екі еншілес компаниясының-Бүкілодақтық "ВНИПИГаз өндіру" ғылыми-зерттеу және жобалау институты мен «Югтрансгаз» мемлекеттік кәсіпорынның (МК) қызметкерлері кірді. «Югтрансгаз» МК құрамынан кейін "Қазақгаз" мемлекеттік холдингтік компаниясы (Орал қ.) құрылды. Кеңесте қаралып отырған кен орындары бойынша бас жобалау ұйымы туралы шешім қабылданды. Ол "ВНИПИГаз өндіру" институты болды [10-12].

Жамбыл облысының басшылығы жоба облыстың ауылдық елді мекендерін газдандыру үшін қарастырылып, "Жамбыл облысының шалғайдағы елді мекендерін

жергілікті газ кен орындары базасында газдандыру" деп аталды. Бірақ Премьер-Министр "Бұхара газды аймағы-Ташкент-Бішкек-Алматы" магистральдық газ құбырына Амангелді газ кен орындары тобының табиғи газын беруді көздей отырып, жобаға өзгерістер енгізу туралы тапсырма берді.

Сол жылдары Қазақстан мен Өзбекстан Үкіметтері арасында республиканың оңтүстік облыстарына табиғи газ жеткізу мәселесі бойынша келіссөздер қаншалықты қиын болғаны бәріміздің есімізде. Газды жеткізіп беру бағасы мен көлемі Өзбекстан басшылығының республикамызға қатысты саяси тұтқасына айналды. Табиғи газдың болмауына байланысты Оңтүстік Қазақстан және Жамбыл облыстарының көпқабатты үйлерінің тұрғындары аулаларда от жағып тамақ дайындаған, сонымен қатар қала тұрғындарының көпшілігі ауылдық жерлерге қоныс аударған жылдары да есімізде: себептері 1) газдың болмауына байланысты пәтерлер жылытылмаған; 2) пәтерлер электр энергиясының болмауына байланысты жарықтандырылмаған.

Осыған байланысты біздің жобаның маңызы артты: осыған байланысты жоба экономикалық емес, әлеуметтік және саяси жоба болды.

1992-1994 жылдары "ВНИПИГаз өндіру" институты "Амангелді" кен орнының төменгі визей қабатын игеру бойынша зерттеу және жобалау жұмыстарын жүргізді. Біріншіден, "Амангелді" кен орны Жамбыл облысының аумағындағы басқа кен орындарына қарағанда геологиялық тұрғыдан толық көлемде зерттелгендігі. Екіншіден, төменгі визейқабатындағы газдың құрамындағы гелийді кәдеге жаратпай игеруге рұқсат етілген шегіне жақын болды. Сондай-ақ, газ құрамындағы гелийдің рұқсат етілген мәні 0,05% болса, оның Амангелді кен орнының төменгі визейқабатындағы гелий құрамының мөлшері 0,065 % құрады. КСРО МҚК 1981 жылы бекітілген қордың көлемінің аз екенін және біздің өтінішімізді ескере отырып газды гелийімен бірге игеріп және кәдеге жаратуға рұқсат беру туралы шешім қабылданды. Екінші жағынан, гелийді бөліпкәдеге жарату, тасымалдау және сату айтарлықтай қаражат пен көп уақытты қажет етеді.

1994 жылғы сәуірдегі кездесулердің бірінде Премьер-Министр ҚР Экономика министріне жобаны 50 млн доллар бөлу қажеттілігі туралы тапсырма берді. Өкінішке орай, жоба қаржыландырылмады.

Жоғарыда айтылғандай, Амангелді газ кен орындары тобынжабудың себептерінің бірі газ құрамында страгетикалық шикізат-гелийдің болуы болды.

1994 жылғы сәуірде ҚР Геология Министрлігі мен жер қойнауын қорғау бастамасымен Қазақстанның оңтүстігін Амангелді тобыгаз кен орнының газымен жабдықтау, көмірсутек шикізатын өндірудің экономикалық орындылығын бағалау мақсатында ҚР Үкіметі жұмыс тобын құру туралы 1994 жылғы 26 мамырдағы №215-Ө өкім шығарды. Жұмыс тобы "Мұнайконсалтинг" ЖШС орындаған Жамбыл облысының газ кен орындарын игеру жөніндегі техникалық-экономикалық негіздеу ТЭН және Жамбыл облысының аумағында Шу-Сарысу бассейнінің мұнай-газының болжамды картасын дайындау туралы шешім қабылдады. Жамбыл облысының аумағында Шу-Сарысу бассейнінің мұнай-газ картасын жасау үшін жоғары білікті мамандар, оның ішінде ҚР Ғылым академиясының Геология институтынан мамандар тартылды. Осы жұмыстарды орындау кезінде сол кездегі барлық геологиялық материалдар пайдаланылды [10-12].

Бірінші топ триллион текше метрден астам көмірсутек шикізатының болжамды қорларын, екінші топ 350-450 миллиард текше метр, үшінші топ 170 миллиард текше метр газ және 90 миллион тонна мұнай қорлары бар деп мәлімет берді. Жұмыс тобының шешімімен үшінші топ көмірсутек шикізатының болжамды қорлары негізге алынды және "Мұнайконсалтинг" ЖШС әзірлеген ТЭН бекітілді.

Шу-Сарысу бассейні кен орнының қолда бар бастапқы геологиялық материалдары негізінде көмірсутек шикізатының қорларын түпкілікті қайта есептеуге "Мұнайгазгеолсервис" ЖШС-не (Оңтүстік Қазақстан облысы, Тоғыз кенті) тапсырылды.

Амангелді кен орнының төменгі визей қабатындағы көмірсутек шикізатының қорларын есептеу ҚР Геология Министрлігі және жер қойнауын қорғау жанындағы МҚК-мен 1996 жылы аяқтапбекітті. Есептеу кезінде кен орны бойынша барлық қолда бар материалдар және КСРО МҚК қорларды бекіткеннен кейін алынған материалдар пайдаланылды.

"Мұнайгазгеолсервис" ЖШС есептелген қорлары C_1 және C_2 санаттары бойынша табиғи газ қорлары 32 млрд m^3 құрады, оның ішінде МҚК 25 млрд m^3 бекітті, оның ішінде өндірілетін газ 17 млрд m^3 және 2160 мың тонна газ конденсатының қорлары бекітілді. Кейінірек бекітілген газ қоры көптеген сұрақтар мен күдік тудырды, тіпті кейбір мамандар "Мұнайгазгеолсервис" ЖШС-ні сөз байласты деп айыптады. Сөз байласу болған жоқ, 1982 жылы тағы бір ұңғыманы бұрғылауға байланысты газ алаңы шекараларының өзгеруін және оның газ өткізгіштігінің жаңа параметрін қабылдауға байланысты газ қабатының қалыңдығын ескере отырып, шикізат қорларын мұқият қайта есептеу болды.

Өздеріңіз білетіндей, 1999-2001 жылдары Қазақстанның оңтүстігінде табиғи газ және электр энергиясы болмаған. 2000 жылғы 21 мамырда ҚР шетелдік инвестициялар агенттігінде Д. Ахметовтың төрағалығымен Жамбыл облысының газ кен орындары бойынша жер қойнауын пайдалану құқығына конкурс өтті. Байқауға үш компания қатысты. Байқау жеңімпазы "ҚазТрансГаз" ЖАҚ болып танылды.

"ҚазТрансГаз" ЖАҚ 2000 жылғы 5 ақпанда құрылды. Жаңадан құрылған акционерлік қоғамның бірінші президенті болып ҚР Мұнай және газ өнеркәсібі министрінің бұрынғы орынбасары Ұзақбай Сүлейменұлы Қарабалин тағайындалды. Қоғам Президентінің көмекшісі Мақсұт Сандыбеков болды, кейін ол "ҚазТрансГаз" ЖАҚ Амангелді тобын дамыту департаменті директорының орынбасары қызметіне ауыстырылды. Құрылтай құжаты бойынша "Аманелдігаз" ЖАҚ-тың бірінші бас директоры Рүстем Құмарұлы Балжанов болды. 2001 жылдың наурыз айының соңында филиал директоры болып Мақсұт Бурамбаев тағайындалды. Жобаны зерделеу және сол уақытта құрылған Амангелді тобын дамыту департаментінің жұмысына қатысу үшін ол қоғамның Алматыдағы бас кеңсесінде жұмыс істеді. Кен орны объектілерін жобалауға техникалық тапсырмалар жасау бойынша конкурс өтті. Байқау жеңімпазы болып Ақтау қаласының "НИПИнефтегаз" АҚ танылды. Жобаның тұсаукесері 2001 жылдың сәуір айында Астана қаласында өтті. Тұсаукесерде ҚР Бірінші вице-премьері Д. Ахметов сөз сөйледі. ҚР Үкіметі жобаны іске асыруды бастау үшін 50 млн. доллар бөлді. Бірақ шетелдік компаниялардың ешқайсысы жобаны инвестициялауға қатысқан жоқ. Жобаны іске асыру "ҚазТрансГаз" ЖАҚ қаражаты есебінен жүзеге асырылды. 2001 жылдың жазының соңында Таразға Оралдағы "Қазақгаздың" бірінші орынбаса-

ры Таңбай Наушиев келіп, кейін осы компанияның президенті болып жұмыс істеді, ол Амангелді жобасын дамыту департаментінің жаңадан тағайындалған директоры Қылышбек Иманбаевты таныстырды. 2001 жылдың екінші жартысында Ұңғымаларды бұрғылау басталды. Алғашқы 4 ұңғыманы бұрғылауға арналған тендерді "Сан Дриллинг" компаниясы жеңіп алды. 2001 жылдың желтоқсанында №109 ұңғыманың құрылысы аяқталып, одан тәулігіне 250 мың м³ газ алынды. Өзбек тарапы Амангелді жобасын іске асырудың басталуымен газ жеткізу жөніндегі келіссөздерде анағұрлым келісімді бола бастады. 2002 жылдың басында Амангелді жобасын дамыту департаменті Тараз қаласына ауыстырылды және осы департамент пен Жамбыл филиалының базасында "ҚазТрансГаз" ЖАҚ Жамбыл филиалы-салынып жатқан кәсіпорын дирекциясы ("ҚазТрансГаз" ЖАҚ ЖФ-ДСП) құрылды. Жаңа құрылған кәсіпорынның директоры болып Ибадулла Қолдасбаев тағайындалды. Мен Дәрібаев Юлдашбай Әбуұлы 2002 жылы 12 мамыр күні «ҚазТрансГаз» ЖАҚ құрылыс дирекциясы ұжымына бұрғылаушы инженер болып жұмысқа орналастым. Бұл кезеңде кен орнындағы ұңғыларды бұрғылау бойынша ТОО «Сан Дриллинг» деген Қытай подрядттық компаниясы жұмыс істеп тұрған. Олар Амангелді кен орнында №109, 106, 103, 113 ұңғыларды бұрғылады. 2002 жылдың сентябрь айында өткізілген тендердің нәтижесі бойынша кейінгі 13 ұңғыманы бұрғылау «КазБурГаз» ЖШС-не берілді. Компанияның бас геологы Акбаров Ерлан, инженер бұрғылаушысы Алешов Серік болатын. 2003 жылдың сәуір айында "ҚазТрансГаз" ЖАҚ ЖФ мекемесінің бас директоры болып Қолдасбаев Ибадулланың орнына Сыздықов Асқар Хамзаұлы, оның орынбасары болып Медеуов Киікбай, бас менеджері болып Қабанбаев Қаңтарбай деген азаматтар келді. Ол кезде, «ҚазТрансГаз» ЖАҚ мекемесі бас директорының орынбасары Тегісбаев Анатоли басқа жұмысқа ауысуына байланысты, орына Жанғазиев Жақсылық Смағұлұлы «ҚазТрансГаз» ЖАҚ мекемесі бас директорының орынбасары болып жұмысты жалғастырып жатқан кез болатын.

2003 жылдың 1 мамыр айынан бастап, Амангелді кен орнында вахтамен жұмыс істеп бастадық. 2003 жылдың қыркүйек айында ДСП ТФ «ҚазТрансГаз» мекемесі «Амангелді» ЖАҚ болып қайта ашылды. Сол кезде мені «Амангелді» кен орнында құрылып жатқан «Газды кешенді дайындау қондырғысының» шебері етіп тағайындады [10].

Бұл уақытта ұңғыларды бұрғылаумен қатар, ұзындығы 193 км және диаметрі 530 мм Амангелді-КС-5" кен орны-"Тараз қ. магистральдық газ құбырының құрылысы құрылысы жүргізіліп жатқан болатын. Сыздықов Асқар Хамзаұлы келуімен газды кешенді дайындау қондырғысының (ГКДҚ)" құрылысын жүргізу басталды. Құрылысты жүргізуде Касстрой-Промхиммонтаж" АҚ, "Таразхиммонтаж" ЖШС, "Югхиммонтаж" компаниялары қатысты. Осы кезеңде "ҚазТрансГаз" ЖАҚ бас директорының жаңа орынбасары Жақсылық Смағұлұлы Жанғазиев куратор болды.

Кен орнын пайдалануға беру күні де жақындап қалды. "Амангелді" кен орны нысандарының құрылысы бойынша жұмыстар тәулік бойы 6 ай бойы жүргізілді. Газды кешенді дайындау қондырғысы Америка құрама штатынан (Хьюстоннан) әкелінген болатын. "Қазхиммонтажхолдинг" АҚ-ның бас мердігерлік ұйымдарының басшылары С.М. Айтышев пен "Касстрой-Промхиммонтаж" АҚ құрылыс алаңында көп уақыт өткізді. Құрылыс барысымен танысу үшін ҚР Үкіметінің басшылары, ҚР

МЭиМР "ҚазМұнайГаз" ҰҚ АҚ Д.К. Ахметов, И.Н. Тасмағамбетов Ұ.С. Қараба-лин келді. "ҚазТранГаз" ЖАҚ бас директоры А.М. Садықов пен оның орынбасары Жақсылық Смағұлұлы Жанғазиев та жобаға көп уақыт бөлді. Нысанды кен орнына пайдалануға берер алдында ұзақ мерзімге "Интергаз Орталық Азия" АҚ техника-лық директоры Т.Е. Наушиев пен бас директордың кеңесшісі іс-сапарға жіберілді.

Мойынқұм құмында үлкен құрылыс жүріп жатты, ыстық болды, арнайы тех-ника жетіспеді және объектілерді шикізатпен, материалдармен, ЖЖМ және ауыз сумен қамтамасыз етуде проблемалар болды. Қиындықтар кен орнының ірі елді мекендерден қашықтығын және өңірде мұнай-газ саласы объектілерін салу және оларға қызмет көрсету бойынша жұмыс тәжірибесі бар ұйымдардың болмауынан туындады. Бұл жобаның ерекшелігі-ол жоғарыдан төменге қарап емес, төменнен жоғарыға қарай басталуында болды.

Әр түрлі себептерге байланысты Жалғасов Жеңіс өз еркімен арыз жазып жұмы-стан шығып кетті. Жұмыстан кетіп бара жатып, Жолдас бастықтың алдында болған кезімде қондырғы менеджері етіп сені тағайындауға ұсындым, ұсынысымды қабыл алады ма, жоқ па оны білмеймін деді.

Сол кездегі инженер КИПиА Чугаев деген өзбекстаннан келген азамат Аман-гелді кен орнының менеджері етіп қазақтарды қоюға болмайды, себебі олар қон-дырғыны жарып жібереді, қондырғыны басқару олардың қолынан келмейді, мен сендерге тәжірибесі жеткілікті маман тауып беремін деп, қондырғының менеджері етіп Өзбекстаннан келген азаматты тағайындатады. Бұл әңгіме кен орнында тара-лып, бас менеджеріміз Қабанбаев Қаңтарбай жетеді. Қабанбаев Қаңтарбай болған оқиғаны «ҚазТранГаз» ЖАҚ бас директорының орынбасары Жанғазиев Жақсылық Смағұлұлына звондап, болып жатқан жағдайды егжей – тегжейлі айтып түсіндіріп берді. Нәтижесінде Өзбекстан азаматынан бір тәулікте кен орнын тастап Қазақстан территориясынан шығып кетуін талап етіп, жұмыстан бұйрық бойынша шығарып жібереді. Содан кейін бас менеджер Қабанбаев Қаңтарбай қондырғы менеджері бо-лып жұмыс істеуге менің кандидатурамды ұсынды. Себебі қондырғының қалыпты жұмыс істеуін осы адам атқара алады деді. Сол кезде кен орнында болған атқарушы директор мені шақырып алып, менімен сұхбат өткізіп ұсынысты мақұл көрмеді. Кен орнына Жақсылық Смағұлұлы келгенде барлығымыз АҚШ елінің өкілдерімен бір-ге кен орнына бардық. Барған соң, Жақсылық Смағұлович АҚШ елінің өкілдеріне бірінші сөз беріп, қондырғының технологиялық тұрғыда қалай жұмыс істейтіні ту-ралы барлық жұмыс істеу параметрлерімен таныстырып өту үшін сөз берді. Себебі, кен орнындағы қондырғы Америка елінің қондырғысы болатын.

Екінші кезекте қондырғының жұмыс істеу принципі мен таныстыру үшін маған сөз берілді. Бірақ не үшін мұндай жиналыс өткізілгендігіне түсінгеіміз жоқ. Жақ-сылық Смағұлұлы Алматы қаласына қайтып оралған соң, мені «Амангелді» ЖАҚ бас директорының өндіріс бойынша орынбасары Медеуов «Киікбай шақырып алып, сұхбат өткізді. Сұхбат соңы мынадай әңгімемен бітті. Юлдашбай егер сен осы қондырғының келешекте бір қалыпты жұмыс істеуін қамтамасыз ете алмасаң, сен кен орнында не только оператор, слесарь болып та жұмыс істеуіңе жол бермеймін, жалпы жұмыстан шығып кен орнынан кетесің деді. Мен келісімді бердім. Міне-ки, мен осылайша «Амангелді» кен орнындағы қондырғының менеджері болдым.

Амангелді-Тараз кен орнының магистральдық газ құбырын Тараз қаласынан өтетін қолданыстағы Газли-Ташкент-Бішкек-Алматы магистральдық газ құбырына қосу жүзеге асырылды. 2003 жылғы 23 қазанда кен орнының ашылуына ел Президенті қатысты. Содан бері Жамбыл облысының халқы мен жылу өндіруші компаниялары сапалы және салыстырмалы түрде арзан табиғи газбен тұрақты қамтамасыз етіліп келеді, себебі жоба әлеуметтік жоба еді. Кен орнын пайдалану бойынша жұмыстарды 2003 жылы құрылған "Амангелдігаз" ЖАҚ іс жүзіне асырды. Егер алғашқы төрт ұңғыманы "Сан дриллинг" компаниясы бұрғылаған болса, қалған 13 ұңғыма бойынша бас кеңсесі Батыс Қазақстан облысының Ақсай қаласында орналасқан қазақстандық "Қазбургаз" АҚ компаниясы болды. Жақсылық Смагулұлы кен орнына кезекті келгенінде Америка елінің өкілдерінің бізбен бірге жұмыс істеуінің қажеттілігі бар ма деп сұрақ қойылды. Мен үзілді-кесілді олардың бізбен бірге жұмысты ары қарай жалғастыруына қарсы болдым. Олардың кен орнында қалу-қалмауын жоғарыдағы басшылық шешетіндігін айттым. Сөйтіп олар Амангелді кен орнын тастап шығып кетуге мәжбүр болды. 2004 жылғы желтоқсанда "ҚазТрансГаз" ЖАҚ бас директорының орынбасары қызметіне Анатоли Орынғалиұлы Тегісбаев оралды. 2005 жылдың сәуір айында біздің серіктестікте басшылық ауыстырылды. Жаңа бас директор болып Батыс Қазақстан облысындағы Қарашағанак кен орнында Анатоли Тегісбаевпен ұзақ жылдар бірге жұмыс істеген "Қазбургаз" АҚ-ның бұрынғы қызметкері Рахметулла Кубайдуллаұлы Ахмедиев тағайындалды. "ҚазТрансГаз" АҚ-ның келісімшарт аумағында кен орнын игерудің басталуымен республиканың оңтүстік өңірінің импортталатын (өзбекстандық) газ жеткізуден энергетикалық тәуелсіздігіне қол жеткізуге елеулі қадам жасалды. Мені 2005 жылдың шілде айында Амангелді кен орнындағы кәсіпшіліктің бастығы етіп тағайындады. 2005 жылдың тамыз айының соңында "Амангелді Газ" ЖАҚ- "Амангелді Газ" ЖШС болып қайта құрылды. 2006 жылдың қаңтар айынан "Амангелді Газ" ЖШС бас директорының өндіріс бойынша орынбасары, 2007 жылдың желтоқсан айынан "Амангелді Газ" ЖШС бас технологы болып қызмет атқардым. Газды кешенді дайындау қондырғысын қазақтар басқарса жарып жібереді деген қондырғы осы уақытқа дейін ақаусыз жұмыс істеп келеді. 2009 жылдың шілдесінде "Амангелді Газ" ЖШС Бас директоры болып Ерлан Акбаров тағайындалды, жаңа лауазымға тағайындалғанға дейін ол геология және игеру бөлімінің бастығы, "Амангелді Газ" ЖШС Бас директорының геология және бұрғылау жөніндегі орынбасары болып жұмыс істеді. Ерлан Акбаров "Қазбургаз" АҚ-ның бұрынғы қызметкері. Ал 2009 жылдың қараша айынан газ және конденсат өндіру қызметінің жетекшісі, 2010 жылдың сәуір айынан "Амангелді Газ" ЖШС бас технологының орынбасары қызметін атқардым. Сайып келгенде, біз Өзбекстан газын жеткізуден тәуелсіздікке жетеміз деп сенемін. Қазіргі уақытта Амангелді кен орны тобы кенорындарын пайдалануға 110 маман, негізінен Жамбыл облысының тумалары жұмыс істейді. Жарқұм кен орны 2014 жылғы желтоқсаннан бастап, ал Айрақты кен орны 2017 жылғы қыркүйектен бастап пайдаланылуда. Осы және басқа да жаңадан табылған кен орындарын пайдалануға беру Амангелді тобының әлеуетін едәуір арттыруға мүмкіндік береді деп ойлаймыз. Амангелді кен орнын игерудің басталуымен республиканың оңтүстік өңірін импортталатын (өзбекстандық) газ жеткізуден энергетикалық тәуелсіздігіне қол жеткізуге елеулі қадам жасалды.

Айта кету керек, Амангелді кен орны өзінің геологиялық құрылымы бойынша республикада теңдесі жоқ және бұл кен орны тек қазақстандық мамандармен игеріліп, отандық компанияның қаражатын пайдаланады.

Амангелді кен орнының ашылуына және дамуына сонымен бірге жастарды жұмысқа баулып оларды тәрбиелеуде А. О. Тегісбаев – көп жылдар бойы «КазТрансГаз» АҚ бас директорының орынбасары сонымен қатар «Амангелді Газ» ЖШС кураторы қызметін атқарды, қазіргі уақытта «Мұнай-газ комплексі еңбек ардагерлері» Республикалық бірлестік қоғамының Бас директоры және «Qazaq Gaz» ұлттық компаниясы акционерлік қоғамы Эксперт кеңесінің председателі сонымен қатар «Qazaq Gaz» ұлттық компаниясы акционерлік қоғамы Директорлар Кеңесінің мүшесі қызметін атқарады, Р.Қ. Ахмедиев – көп жылдар бойы «Амангелді Газ» ЖШС бас директоры қызметін атқарды, сонымен қатар «Амангелді Газ» ЖШС көп жылдар бойы мекеменің бас директоы қызметін атқарған А.Х. Сыздықов – қазіргі уақытта Қазақ ұлттық техникалық зерттеу университетінде қызмет атқарады, Е. Акбаров – елеулі үлес қосты, қазіргі уақытта Қазақстан Республикасы экология, геология және табиғат ресурстары комитетінің төрағасы «Қазақ геология» мұнай-газ комплексі АҚ басқарма төрағасының экс орынбасары қызметін атқарады [8-9].

Мен 2017 жылдың қыркүйек айынан осы уақытқа дейін М.Х.дулати атындағы Тараз өңірлік университеті, «Су шаруашылығы және табиғатқа үйлестіру» институты, «Мұнай, газ және тау-кен ісі» кафедрасында мемлекетіміздің басты капиталы болып есептелетін жас білімгерлерге «Мұнай және газ ұңғымаларын бұрғылау», «Ұңғыма өнімдерін жинау және дайындау» «Мұнайды өндірудің техникасы және технологиясы» пәндері бойынша заман талабына сай білім берумен және оларды тәрбиелеумен айналысып келемін.

Тараз мемлекеттік университетінің түлектері менің «Амангельді Газ» ЖШС да бірге жұмыс істеген менің шәкірттерім:

1. Қазіргі уақытта Мұсаев Дәулет Жұмабайұлы Астана қаласындағы «GPC Investment» ЖШС-нің жиынтықтап-үйлестіру кеңсесінің жетекшісі лауазымын атқарады («Кашаған» газ өңдеу зауыты жобасы). Негізгі қызметі – Qazaqgaz және оған қарасты тәуелді ұжымдар (ДЗО) арапсындағы өзара байланысты қамтамасыз ету мәселелерімен шұғылданады.

2. Сәкен Мейрамбекұлы Есенболтаев, «Интергаз Орталық Азия» АҚ, Өнеркәсіптік қауіпсіздік, еңбекті және қоршаған ортаны қорғау департаментінің директоры.

3. Аңсар Жамбылұлы Бақбергенов, «Qazaq Gaz Барлау және өндіру» ЖШС бас директорының өндіріс бойынша орынбасары.

4. Болат Мылтықбайұлы Бұқпанов, «Амангелді газ өңдеу зауыты» ЖШС директорының өндіріс бойынша орынбасары.

5. Сапаев Жәнібек «Qazaq Gaz Барлау және өндіру» ЖШС геология бөлімінің бастығы

6. Әлжан Юлдашбайұлы Дәрібаев, «Qazaq Gaz Барлау және өндіру» ЖШС-нің инженер технологы.

7. Айдынбеков Дастан «Qazaq Gaz Барлау және өндіру» ЖШС цехы бастығының орынбасары.

8. Иса Қазанқапұлы Ошақбаев «Qazaq Gaz Барлау және өндіру» ЖШС цехының инженер геологы.

9. Бадретдинов Ариф. «Qazaq Gaz Барлау және өндіру» ЖШС нің бұрғылау инженері қызметін атқарады.

Аталған шәкірттерімің көбі жұмысты оператор, слесарь немесе бұрғылаушының жәрдемшісінен бастағанмен негізгі білім алған оқу орны М.Х.Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті, «Мұнай-газ және тау кен ісі» кафедрасы болып табылады. Әрине, кадрларды даярлауда, «Мұнай-газ және тау кен ісі» кафедрасы оқытушыларының білім беру саласында және оларды тәрбиелеуде қосқан үлестері зор, атап айтатын болсақ олар: кафедраның қалыптасуын ұйымдастырып, студенттерді оқу-әдістемелік құралдармен қамтамасыз етудегі сол кездегі факультет деканы, қазір кафедра профессоры, т. ғ. д. Мырзашев Сағат Мырзашұлының еңбегін атап өтуге болады. Көп жылдар бойы білім беріп оларды тәрбиелеуде қызмет еткен, кафедраның дамуына зор үлес қосып, алғашқы меңгерушісі болған, профессор, т. ғ. д. И.С. Тілегенов пен кафедра доценті, т. ғ. к. М.Ж. Сексенбай еңбектерін атап өтсек болады. Қазіргі таңда осы профессорлардың шәкірттері кафедра доценті, т. ғ. к. Б.Ж. Манапбаев, аға оқытушылар Р. Тоқсамбаева, З. Махитова, А. Бетжанова, Э. Алмаханова және қазіргі кафедра меңгерушісі PhD доктор А.А. Қабдушев

«Мұнай-газ және тау кен ісі» кафедрасының әрі қарай дамуына еңбектенуде.

2022 жылы қазан айында болған мәжілісте «Qazaq Gaz Барлау және өндіру» ЖШС-нің өндіріс бойынша бас директорының орынбасары А. Бақбергенов қазіргі таңда Анабай кен орнын іске қосу үшін газ тасымалдайтын құбыр мен электр тоғын тасымалдау желісі жүргізіліп жатқандығын, 2023 жылы пайдалануға берілетіндігін, алдағы уақытта Амангелді кен орнында тағы да 5 ұңғыма бұрғыланатындығын, «Барханный» кен орнында барлау ұңғымасы бұрғыланып тәулігіне 120 мың м³ газ бергендігін атап өтті. Түркістан облысында, яғни Бетбақ далада «Придорожный» кен орнында барлау жұмыстарын алып баруды көздеп отыр. Көп ұзамастан Барлау жұмыстарын Батыс Қазақстан облыстарының газ және газ конденсатты кен орындарын игеруді қолға алу көзделіп отырғанын атап айтты. Амангелді кен орнындағы қондырғы 19 жылдан бері қазіргі уақытқа дейін жарылмастан жұмыс істеп келеді. "Амангелді Газ" ЖШС қызметкерлері белгіленген мерзімде "ҚазТрансГаз" АҚ қойған барлық міндеттер орындап келеді. Пайдалану басталғаннан бастап Амангелді кен орнының тобы бойынша 6,0 млрд. м³ астам табиғи газ және 400 мың тонна газ конденсаты өндірілді, тәулігіне өндірілетін газкөлемі 900 мың м³, тұрақты конденсат мөлшері 60-65 тонна және кәдеге жаратылатын пропан-бутан газының көлемі 20-23 мың м³ немесе 14-15 тоннаны құрайды. Мен Амангелді кен орнының (Айрақты кен орны) тобы бойынша дипломдық жобаны жазғанымды және қорғағанымды мақтан тұтамын. Сол жерден 2016 жылы мамыр айында зейнетке шықтым. Қорытындылай келе, газ қателерді кешірмейді деп айтқым келеді. Демек «Qazaq Gaz Барлау және өндіру» ЖШС келешегі зор, алдағы уақытта атқарылатын жұмыстардың ауқымды екендігі көрініп тұр. Еңбек ардагерлері де қол қусырып қалмастан әрқайсымыз еліміздің бай да бақуатты болуы үшін өз үлесімізді қосуымыз керек. Сондықтан газ ұңғымаларын бұрғылау, өндіру, тасымалдау және сақтау жүйесінің қызметкерлері заңдарды, ережелерді, техникалық және технологиялық ережелерді толық меңгерген болуы керек. 🌐

ӘДЕБИЕТ

- 1 Техничко-экономическое обоснование инвестпроекта «Жарпдай-Мойынқум» г. Астана, 2014 г. [Tekhniko-ekonomicheskoe obosnovanie investproekta «ZHarpdaj-Mojynkum» g. Astana, 2014 g.]
- 2 Подсчет гапасов газа, конденсата и попутных компонентов месторождения Анабай. – Астана, 2014. – 250 с. [Podschet gapasov gaza, kondensata i poputnyh komponentov mestorozhdeniya Anabaj. – Astana, 2014. – 250 с.]
- 3 Групповой технический проект на строительство оценочных скважин глубиной 3700 м на месторождении Анабай. – Актау, 2016. [Grupповой tekhnicheskij proekt na stroitel'stvo ocenochnyh skvazhin glubinoj 3700 m na mestorozhdenii Anabaj. – Aktau, 2016.]
- 4 Технический проект на строительство независимой поисковой скважины глубиной 4250 м на структуре Западный Султанкудук в Мойынқумском районе Жамбылской области. [Tekhnicheskij proekt na stroitel'stvo nezavisimoy poiskovoj skvazhiny glubinoj 4250 m na strukture Zapadnyj Sultankuduk v Mojynkumskom rajone ZHambyl'skoj oblasti.]
- 5 Месторождения нефти и газа Казахстана. Справочник. – Алматы, 2005. [Mestorozhdeniya nefti i gaza Kazahstana. Spravochnik. – Almaty, 2005.]
- 6 Проект опытно-промышленной эксплуатации месторождения Амангельды. – Актау, 2001. [Proekt опытно-promyshlennoj ekspluatatsii mestorozhdeniya Amangel'dy. – Aktau, 2001.]
- 7 Проект промышленной разработки месторождения Амангельды. – Актау, 2007. [Proekt promyshlennoj razrabotki mestorozhdeniya Amangel'dy. – Aktau, 2007.]
- 8 Анализ разработки газоконденсатного месторождения Амангельды за период 2003-2011 гг. – Актау, 2001. [Analiz razrabotki gazokondensatnogo mestorozhdeniya Amangel'dy za period 2003-2011 gg. – Aktau, 2001.]
- 9 Проект опытно-промышленной эксплуатации месторождения Жарқум [Proekt опытно-promyshlennoj ekspluatatsii mestorozhdeniya Zharkum]
- 10 Дарибаев Ю.А., Сексенбай М. Ж. Кабдушев А. А. Состояние газотранспортной системы РК и обеспечение отрасли квалифицированными специалистами / Сб. трудов межд. науч.-техн. конф. «Основные тенденции развития энергетики и механики в условиях четвертой промышленной революции» (ТарГУ им. М. Х. Дулати, г. Тараз, Республика Казахстан). – 2019. [Daribaev YU.A., Seksenbaj M. ZH. Kabdushev A. A. Sostoyanie gazotransportnoj sistemy RK i obespechenie otrasli kvalificirovannymi specialistami / Sb. trudov mezhd. nauch.-tekhn. konf. «Osnovnyye tendencii razvitiya energetiki i mekhaniki v usloviyah chetvertoj promyshlennoj revolyucii» (TarGU im. M. H. Dulati, g. Taraz, Respublika Kazahstan). – 2019.]
- 11 Тилегенов И.С., Дарибаев Ю.А. Оценка потенциальной возможности освоения нефтегазовых месторождений Анабай, Айрақты и Жарқум // Вестник Международной академии наук экологии и безопасности жизнедеятельности. – 2018. – №2. – С. 25-32 [Tilegenov I.S., Daribaev YU.A. Ocenka potencial'noj vozmozhnosti osvoeniya neftegazovyh mestorozhdenij Anabaj, Ajrakty i Zharkum // Vestnik Mezhdunarodnoj akademii nauk ekologii i bezopasnosti zhiznedeyatel'nosti. – 2018. – №2. – С. 25-32].